

GOOILUST VERSUS 'DE KININE'

Een vroege milieu-actie van Frans Ernst Blaauw

door A. Coops

Wie uit Hilversum over de Nieuwe Havenweg langs de Gooise Vaart naar 's-Graveland wandelt of fietst, gaat langs de velden en het clubgebouw van de Hilversumse Voetbalvereniging Altius. Hier gaat de weg verder op 's-Gravelands grondgebied; de weg heet dan 'Kinine-laantje'. Aan de overkant van de Gooise Vaart loopt de Beresteinseweg, genoemd naar de vroegere buitenplaats Berestein. Nu zijn er hier alleen nog weilanden, en weinig herinnert eraan, dat hier tot in de 19e eeuw een buitenplaats het landschap sierde. Alleen een gemetselde duiker in de inrit van een van de weilanden duidt de plaats aan van de vroegere oprijlaan naar het Huis Berestein.

Het Kininelaantje dankt zijn naam aan de kininefabriek, die daar in de jaren dertig tot na de oorlog gevestigd was. Nu zijn hier de gebouwen van Altius te vinden; voor een deel is het vroegere fabrieksgebouw daarin nog te herkennen.

Achter de graslanden langs de Beresteinseweg doemt hoog geboomte op. Dat is Gooilust, één van de 's-Gravelandse buitenplaatsen. Deze buitenplaatsen werden in het begin van de 17e eeuw gesticht door een combinatie van Amsterdammers. Zij stonden aan de wieg van ontsluiting, zandwinning en ontginning langs de westrand van het Gooi, zich uitstrekkend tot het 's-Gravelandse Zuider- en Noordereinde. Nu ligt hier een reeks landgoederen, die voor een belangrijk deel eigendom zijn van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

Over Gooilust en 'De Kinine' gaat deze bijdrage.

Gooilust

De geschiedenis van Gooilust begint in de 17e eeuw. Het landgoed heette toen 'Rontom Bedroogen', een naam die uitdrukking geeft aan de teleurstelling van de eerste eigenaar. Die voelde zich bij de toewijzing van de percelen tekort gedaan. Het was de Amsterdamse koopman Daniël Deutz, van 1752 tot 1762 eigenaar van het landgoed, die de naam veranderde. Sindsdien is het: 'Gooilust'.

In 1777 kwam Gooilust in handen van Gerrit

Corver Hooft en vervolgens bleef het landgoed enige generaties lang in eigendom bij de 'Corvers'. Het eigendom strekte zich ook uit over een aangrenzend boscomplex, heide en akkerland in de gemeente Hilversum, dat nu nog Corversbos heet. Het huidige huis 'Gooilust' dateert van omstreeks 1778. Hier woonde de laatste Corver Hooft, Margaretha, van 1889 tot 1895. In dat jaar stierf zij na een langdurig ziekbed. Tijdens haar ziekte werd zij met veel zorg verpleegd door een verre nicht, Louise Digna Catharina Six (1862-1934). Aan haar liet Margaretha Gooilust na, toen zij in 1895 overleed.

Frans Ernst Blaauw op Gooilust

Louise Six, die haar jeugd doorbracht op de 's-Gravelandse buitenplaats Hilverbeek, trouwde in 1890 met Frans Ernst Blaauw (1860-1936). Na zijn

Een portret van Frans Blaauw uit 1900. Coll. A. Coops

Blaauw en Gooilust

Frans Ernst Blaauw werd in 1860 te Amsterdam geboren als telg van een oud koopmansgeslacht. Reeds vroeg voelde hij zich aangetrokken tot de levende natuur. Als 17-jarige jongen was hij drie jaar lang assistent van de toenmalige directeur van Artis. Wegens zijn slechte gezondheid verbleef hij op doktersadvies enige tijd in Zwitserland en Zuid-Frankrijk, waar hij kennis maakte met vele geestverwanten. Zijn liefde voor dieren maakte namelijk dat hij ze niet graag in kleine hokken zag, zoals dat in de toenmalige dierentuinen gebruikelijk was. Hij zag meer in het houden van dieren in een landschappelijke omgeving op grote omheinde terreinen. Na zijn terugkomst in Nederland begon hij in 1886 op bescheiden schaal dieren te houden op het buiten Westerveld, dat zijn ouders en later hijzelf bewoonden.

In 1895 besloten Blaauw en zijn vrouw te verhuizen naar Gooilust waar veel meer ruimte was om zijn ideeën in de praktijk te brengen. Gedurende veertig jaar heeft Blaauw op Gooilust gewoond en gewerkt. Hij onderhield er een prachtige kudde witstaartgnoes. Tevens hield hij er een keur van andere, vaak min of meer zeldzame diersoorten die deels met uitsterven bedreigd werden: Europese bizons, wilde paarden en antilopen, wilde lama's en kangoeroes, struisvogels, loopvogels en Australische Talegalla-hoenders. Allerlei dierentuinen en -parken betrokken dieren van Blaauw en vele buitenlandse zoölogen en botanici bezochten Gooilust. Fenomenale broedresultaten bereikte hij o.a. met de trompetzwanen, die hij daarmee voor uitsterven behoeftte. Een in 1895 reeds verdwenen kolonie van blauwe reigers op Gooilust kon zich door de zorg van Blaauw weer herstellen. Rond 1925 bevonden zich ongeveer 1000 broedparen van deze vogel op het landgoed. Daarnaast was hij een groot kenner en kweker van exotische planten. Palmen, bamboes, Japanse ceders en vele soorten rododendrons maakten deel uit van de unieke verzameling op Gooilust. Deze verzameling breidde hij gestaag uit, o.a. door een aantal verre reizen die hij vanaf 1911 maakte. Hij maakte die reizen vooral om planten en dieren in hun natuurlijke omgeving te bestuderen. Zijn verzameling planten omvatte op het laatst ongeveer 400 soorten, inclusief bomen en heesters. Gooilust was bij de Gooiers bekend onder de naam 'het bos van Blaauw'.

Zijn bevindingen publiceerde Blaauw in een aantal binnen- en buitenlandse (vak-)tijdschriften. Over zijn laatste verre reis, in 1924, schreef hij het boek *Op zoek naar dieren en planten in Oost-Afrika*. Zijn wens, zijn levenswerk na zijn dood voortgezet te zien, ging echter niet in vervulling. Zijn vrouw, eigenaresse van Gooilust, maakte de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten tot universeel erfgenaam, waardoor deze vereniging na haar dood in 1934 Gooilust in eigendom kreeg. Blaauw, die na haar dood op Gooilust mocht blijven wonen, betwistte de geldigheid van het testament. In 1937 werd echter Natuurmonumenten door de rechter in het gelijk gesteld. Blaauw zelf was toen inmiddels (in 1936) ook overleden. Zijn eigen buiten, Trompenburg, vermaakte hij aan de Staat. Zijn dierenverzameling, zo vermaard in binnen- en buitenland, vermaakte hij aan zijn Engelse vriend, de hertog van Bedford. De collectie bomen en struiken rondom het huis en in de 'siertuin' van Gooilust is nog steeds aanwezig en heeft bij kenners een zekere vermaardheid. De exotische fauna verdween echter totaal. Slechts de stal van de gnoes en de karakteristieke ijzeren hekken om enkele percelen herinneren daar nog aan.

Amsterdamse jeugd was hij met zijn ouders naar 's-Graveland gekomen, waar zij op de buitenplaats Westerveld woonden.

In Amsterdam was Blaauw als 17-jarige werkzaam geweest als assistent van de eerste directeur van Artis, G.F. Westerman. Hier raakte hij er steeds meer van overtuigd dat de krappe behuizing voor de dieren voor veel verbeteringen vatbaar was. Op het landgoed 'Westerveld' in 's-Graveland ontwikkelde hij een klein dierenparadijs om zijn ideeën in praktijk te brengen.

Frans en Louise (Louk) vestigden zich aanvankelijk op Westerveld, maar verhuisden later naar Gooilust toen Louk dat landgoed in 1895 in eigendom kreeg. Gooilust was veel ruimer dan Westerveld, met een aanleg die als het ware klaar lag voor de grootse ideeën van Blaauw: de opbouw van 'de ideale dierentuin' met ruimte voor het dier in gevangenschap. Hier zou hij ook zijn hobby, het voortkweken van wilde dieren, kunnen uitleven. Er

ontstond een paradijselijk park vol grote en kleine zoogdieren en vogels, en een belangwekkende collectie uitheemse bomen en struiken. Er liepen gnoes, bizons, kangoeroes, lama's, przewalskipaarden, struisvogels, eenden, ganzen en zwanen, kraanvogels, ibissen ... Al deze dieren hadden er een prachtig verblijf. In 1909 waren er in totaal zo'n 400 dieren aanwezig, en dat waren wel 102 verschillende soorten! In meer dan 60 publicaties beschrijft Blaauw in de loop der jaren zijn dieren en planten.

Blaauw kreeg een zekere vermaardheid; hij gold in die tijd als een overal gerespecteerd amateur-bioloog, die contacten had in tal van landen. In de omgeving was hij eveneens een bekende verschijning, vrijwel altijd gezeten op een paard, en gekleed in een soort uniform, dat Duits aandeed. Gooilust werd en wordt in Hilversum en 's-Graveland ook wel 'het Bos van Blaauw' genoemd.

Kinine

Kinine is een witte, bitter smakende stof die uit de bast van de kinaplant (*Cinchona ledgeriana* en *C. calisaya* [de zgn. koningskina] en enkele andere, minder bekende kinasoorten) wordt gehaald. Oorspronkelijk kwam deze plant alleen voor in Zuid Amerika. De eerst ontdekte planten zijn omstreeks 1638 in de Andes gevonden. Daar heeft men ook het gebruik van de kinabast als geneesmiddel tegen malaria leren kennen. Het werd toegepast als poeder, afkooksels, tincturen, kinawijn, e.d. De kinine zelf werd door Pelletier en Caventou ontdekt in 1820. Door het op grote schaal verzamelen van de bast werden de bomen en struiken zeldzaam, om welke reden werd getracht planten en zaden naar andere tropische gebieden over te brengen. Zo kwam in 1852 de eerste levende kinaplant op Java. Deze was uit zaad gekweekt in de Leidse Hortus Botanicus. Ook werden rechtstreeks planten uit Zuid Amerika naar Java overgebracht; deze hadden echter veelal een laag kininegehalte. Pas in 1872 vond men planten met bijzonder kinine-rijke basten, afkomstig van bomen uit Bolivia. Er ontstond een economisch lonende kina-cultuur op Java en Sumatra. Vóór de oorlog besloeg de kina aanplant hier rond 18.000 ha, waarop 90% van de wereldproduktie werd geleverd (ca. 12.000.000 kg aan kinabast). Behalve als geneesmiddel werden kinine-preparaten toegepast als tonicum en middel tegen darmaandoeningen.

Door de oorlog werd de aanvoer van kina uit het toenmalige Nederlands-Indië echter geheel onmogelijk tengevolge van de Japanse bezetting. In de Congo ging men er toen toe over een belangrijke kina-aanplant tot stand te brengen. In Engeland en de Verenigde Staten (1944) lukte het synthetische antimalariamiddelen te produceren, die ook een preventieve werking hebben. Er is echter nog altijd behoefte aan natuurlijke kinine, vooral in die gebieden, waar resistentie voor de synthetische antimalariamiddelen optreedt. Maar aan de verwerking van kinabast in ons land is langzamerhand een einde gekomen.

Kinine

In 1928 werden in 's-Graveland plannen bekend voor 'de oprichting van een inrichting tot verwerking van boombast (kinabast) en tot de produktie van kinine'.

De N.V. Kina Cultuurmaatschappij te Amsterdam had in 1928 het oog laten vallen op het terrein ten zuiden van de Gooische Vaart in de gemeente 's-Graveland, waar zich nu de gebouwen van de sportvereniging Altius bevinden. Hier wilde

Flamingo's op Gooilust, 1909. Coll, A. Coops.

"Ongelooflijk"

De strijd tussen de voor- en tegenstanders van de Kininefabriek leidde tot een polemiek in de landelijke pers. Zo schreef de bekende natuurbeschermer Henri Polak in het *Algemeen Handelsblad* van 4 juni 1929 een ingezonden brief, waarin hij de argumenten van de voorstanders van de fabriek tot in het belachelijke doortrok:

Inderdaad, het is ongelooflijk, dat in het ochtendblad van j.l. Zondag opgekomen wordt tegen den bouw eener kininefabriek vlak bij "Gooilust", te 's-Graveland. De schrijver van het desbetreffende artikel schijnt in het geheel niet te begrijpen welk een zegen voor 's-Graveland, voor het Gooi, neen, voor geheel Nederland, om niet te zeggen voor Europa, de stichting dezer fabriek en juist op deze plaats, is.

De ondernemer behoort gerangschikt te worden onder de Nederlanders, aan wie het vaderland zijn aanzien en zijn welstand te danken heeft. Hem behoort geen blaam te treffen. Na zorgvuldige nasporingen, onderzoekingen en overwegingen, kwam hij tot conclusie, die geleerden en technici te voren reeds voorspeld hadden, dat er voor de bereiding van kinine in het geheele land slechts één geschikte plek was, namelijk een stuk weiland te 's-Graveland; op geen enkel ander terrein in Nederland is het mogelijk kinine te bereiden, althans geen zoo goede kinine als juist dáár bereid kan worden. Aan kinine heeft de menschheid behoefte; zij is bijna niet te krijgen, want alle kininefabrieken hebben haar bedrijf tot stilstand gebracht. Begaan met het lot der kininebehoevenden besloot dus de ondernemer ten spoedigste in den nood te voorzien, door het bouwen eener fabriek, en dat wel te 's-Graveland, omdat, zooals ik reeds zeide, geen plaats ter wereld zich beter leent tot het vervaardigen van het alcaloid uit de bast van den kinaboom.

Het gemeentebestuur van 's-Graveland moet dan ook zeer geprezen worden om de vlotte medewerking, die het den ondernemer verleende, en de weldaad, die het, aldus doende, aan de menschheid bewezen heeft. Vooral ook omdat een landelijk dorp geen grooter geluk kan beschoren zijn, dan dat er een fabriek gevestigd wordt, bijzonderlijk eene, als de onderhavige, die stank verspreidt en de wateren doet vervuilen. Aldus gaat een gemeente vooruit.

Als daar nu "Gooilust" te gronde gaat – wat dan nog?

Wat hebben wij aan een groot oud landgoed, vol uitheemsche boomen en planten, waar allerlei dieren rondloopen, -vliegen en -zwemmen, waar reigers nestelen en een aanzienlijk vogelleven is?

Er zijn bisons. Wat zijn dat? Runderen. Hebben wij niet genoeg inheemsche koeien? Welk belang hebben wij bij, en welk nut van de aanwezigheid van buitenlandsche, en nog wel leelijke, bruine, bultige?

Er zijn wilde paarden. Waartoe dienen die? Zij lijken precies op tamme en niemand heeft er nut van.

Er zijn allerlei zwem- en watervogels. Alles goed en wel, maar bestaat er aan deze dieren behoefte? Zwemmen er geen eenden in vele onzer slooten? Zijn er zelfs niet hier en daar zwanen in parkvijvers? En of die vogels van "Gooilust" nu een beetje grooter of een beetje kleiner, een beetje anders gekleurd of geteekend zijn, of zij een raren kop of een extra-langen snavel hebben, wat doet dat er allemaal toe? Vogels zijn vogels en daarmee is alles gezegd.

En of er nu gnoes zijn en wisents en kangeroes en lama's en andere beesten, waar een 's-Gravelander hoegenaamd geen belang in stelt en die hem geen cent in huis brengen, wien kan dat wat schelen. Wie trek heeft om zich aan zulke mormels te vergapen, moet maar naar dieren tuin of menagerie gaan. Dáár hoort zulk ongedierte thuis – niet te 's-Graveland. Dat heeft de burgemeester dier gemeente zeer goed begrepen.

De kininefabriek, in zich zelf reeds een zegen, en dus van harte en geestdriftig welkom te heeten, kan echter nog veel heilrijker gevolgen hebben. Naar beweerd wordt heeft namelijk de eigenaar van "Gooilust", die niets fabriceert, het voornemen met hutje en mutje naar Engeland te trekken, als de Kroon het besluit van 's-Gravelands gemeentebestuur tot toelating der fabriek niet vernietigt. Dat hij ga, met al zijn dierenpak. Wij behouden onze trek- en kettinghonden, onze varkens en koeien, waar men nut en profijt van heeft, en dat is voor ons voldoende. Is hij weg met zijn beestenrommel, dan zullen vermoedelijk gauw al die malle boomen op "Gooilust" omgehakt, de hoogten en laagten geëgaliseerd en de vijvers gedempt worden. Dan wordt overgegaan tot verkaveling en komen er nette villa's met snoezige tuintjes en burgerwoningen, die ook een lapje grond zullen hebben tot het verbouwen van radijs, boerenkool en andere nuttige gewassen. Dan wordt het daar een knus gedoente en er komt ook belastinggeld in 's-Gravelands laatje.

Zoo dus: Leve de kininefabriek! Weg met "Gooilust"!

men de produktie van kinine ter hand nemen. Het gemeentebestuur was blij met deze plannen. Er mocht wel eens wat industrie komen in het landelijke dorpsbeeld, vond men! Toch duurde het nog enige jaren, voordat de fabriek de produktie kon starten.

Toen de plannen bekend werden, kwam er na-

melijk het nodige verzet tegen en Frans Blaauw werd één van de belangrijkste tegenspelers. De gronden van de buitenplaats Gooilust grensten immers vrijwel aan het toekomstige fabrieksterrein. Blaauw vond het van belang de omgeving van zijn landgoed gaaf te houden. Bovendien was hij bang dat het water, dat voor zijn menagerie van

Een groepje nandoes op het landgoed Westerveld, geschilderd door August le Gras in 1894, kort voor de verhuizing naar Gooilust.

groot belang was, verontreinigd zou worden door het afval van de fabriek. Blaauw trachtte daarom met de Cultuurmaatschappij tot een vergelijk te komen over een andere locatie; hij schijnt zelfs andere gronden te hebben aangeboden. Maar daarvoor vond hij geen gehoor.

Blaauw diende op 6 oktober 1928 een bezwaarschrift in tegen de plannen voor de voorgenomen fabriek. B en W van 's-Graveland verleenden niettemin op 18 mei 1929 de vergunning. Opnieuw werden er bezwaren ingediend bij het gemeentebestuur van 's-Graveland. Blaauw mobiliseerde zijn talrijke relaties, en die reageerden in groten getale. Er kwamen, behalve van Blaauw zelf, adressen binnen van B en W van Hilversum, de Natuurhistorische Vereniging in Hilversum, de Maatschappij Arti et Amicitiae te Amsterdam, de Koninklijke Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, het bestuur van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, die Internationale Gesellschaft für Erhaltung des Wisents e.V., het Bestuur van de Bond Heemschut, die Konferenz von Direktoren Mitteleuropäischer Zoölogischen Gärten en van het bestuur van de Nederlandse Dendrologische Vereniging. Ook een aantal pachters stuurde een bezwaarschrift. A. de Klerk, een pachter van Blaauw, was één van hen.

Er werd over de kwestie Gooilust en de kininefabriek uitvoerig geschreven in de pers, zowel in de regio als landelijk. De uit die tijd bekende voor-

Frans Blaauw voert zijn Indische gans. Coll. A. Coops.

vechter voor het natuur- en stedschoon Henri Polak schreef over de plannen een badinerend ingezonden stuk in het *Algemeen Handelsblad*, waarin hij op zeer ironische wijze de voorstanders van de kininefabriek op de hak nam (zie kadertekstje).

De behandeling van de bezwaarschriften voor de Raad van State was op 30 oktober 1929. Hier voerden verschillende appellanten het woord. Ook hiervan werd in de pers uitvoerig verslag gedaan:

De gemachtigde van Hilversum, ir. P. Groote [directeur van Publieke Werken] heeft als eerste het woord. Volgens hem doet de keuze van de vestigingsplaats denken aan de manier waarop Columbus Amerika ontdekte [...] de fabrieksdirecteur zag ergens een aardig stukje weiland en dacht: 'kom, daar kon ik mijn fabriek wel eens neerzetten'; het gemeentebestuur gaf argeloos toestemming [...] De bezwaren van Hilversum betreffen vooral de verwijdering van de afvalstoffen.

De heer Blaauw geeft een exposé over de betekenis van zijn landgoed, waar de fabriek aan zal grenzen. Hij vreest funeste gevolgen voor de buitenplaats, die hij veertig jaar heeft beheerd en die door duizenden als natuurmonument wordt gewaardeerd.

Dat bevestigt ook Henri Polak, bestuurslid van

De gnoestallen in de gnoeweide, begin jaren '70. Deze stallen zijn een van de laatste herinneringen van Blaauws activiteiten op Gooilust. Coll. Goois Museum.

Natuurmonumenten, die de buitenplaats een unicum in Europa noemt: "s-Graveland vestigt hier de fabriek alleen uit zucht om enige industrie te krijgen". Maar daaraan kleven volgens hem grote bezwaren voor een zo landelijke gemeente als 's-Graveland. [...] 'kan die gemeente bijvoorbeeld vraagstukken als werklozenzorg, brandveiligheid, enz. het hoofd bieden?' [...] Verschillende bezwaren tegen de kininefabriek komen aan de orde: stankoverlast, bodem- en waterverontreiniging, aantasting van natuurschoon, en natuurlijk de ligging naast het landgoed Gooilust.

Namens de pachters voert als gemachtigde de heer Roozeboom het woord. Giftige stoffen in het fabrieksafval en vliegias uit het productieproces zullen zijns inziens voor de landbouw in de omgeving een ernstig bezwaar opleveren.

Mr H. Blaupot ten Cate is gemachtigd door de gemeente Amsterdam. Hij deelt als novum mede, dat Amsterdam voor de drinkwatervoorziening het oog heeft laten vallen op de Loosdrechtse Plassen. Uit dien hoofde kan Amsterdam in deze omgeving 'geenerlei verontreiniging' dulden [...] het water uit de Gooische Vaart zal via de 's-Gravelandse Vaart in de Loosdrechtse Plassen kunnen komen [...] de bestaande sluis is lek en houdt derhalve de schadelijke stoffen niet tegen [...] trouwens, ook bij schutten gaat veel water mee.' Hij stelt, dat Amsterdam op de Loosdrechtse Plassen als waterbron is aangewezen, het kan niet ergens anders heen. Maar de kininefabriek kan overal elders een plaats zoeken.

De burgemeester ziet vervolgens van het woord af. Hij vermoedt, dat het besluit van het gemeentebestuur toch wel op formele gronden zal worden vernietigd. Namens de Kina Cultuurmaatschappij ziet ook Jhr.mr. de Braauw van het woord af, 'hoewel er allerlei fantastische bezwaren te berde zijn gebracht.'

Alle genoemde bezwaren speelden geen enkele rol: de Kroon vernietigde op 21 november 1929 het 's-Gravelandse besluit van 18 mei. Het waren inderdaad formele gronden die de doorslag gaven. 's-Graveland had onvolledige gegevens verstrekkt, de tekeningen bij de aanvraag deugden niet en bovendien had de gemeente verzuimd van de plannen kennis te geven aan de omwonenden. De milieuarargumenten werden in het besluit van de Raad van State zelfs uitdrukkelijk buiten spel gezet: *dat de hier bedoelde appellanten, die in hun beroepschriften als bezwaren tegen de op te richten inrichting slechts benadeling van algemene ideeële belangen naar voren hebben gebracht, waartegen de Hinderwet niet bedoeld is te beschermen, niet zijn aan te merken als belanghebbenden in de bovenaangegeven zin en mitsdien niet tot het instellen van beroep gerechtigd zijn.*

Oude en nieuwe argumenten

Een maand later, op 19 december 1929 was er een openbare vergadering op het gemeentehuis van 's-Graveland. De plannen kwamen opnieuw aan de orde, het was een soort hoorzitting. Hoe het er toeging lezen we weer in de krant:

Blaauw is aanwezig. Hij stelt dat zijn dieren het slootwater drinken en daarvan ziek zullen worden. Ook zullen de rook en de damp, die de afvalstoffen verspreiden de plantengroei op Gooilust schade toebrengen.

Eén van Blaauw's pachters, de heer Oskam, kan het één en ander bevestigen. Hij vertelt dat er bij de kininefabriek in Maarsen wantoestanden heersen. Als hij daar met paard en wagen in de buurt komt beginnen de paarden op 5 minuten afstand al te steigeren. Meermalen slaan ze op hol. Op burgemeester mr. D.J.A. van Harinxma thoe Slooten van 's-Graveland maakt dat geen indruk. Hij geeft als repliek dat de paarden tegenwoordig verstandiger zijn dan vroeger....!

De directeur van de kininefabriek, de heer Pleyte, is ter zitting aanwezig: '...het is onmogelijk, dat

Kaartje van de Gooise Vaart met daarop de locatie van de kininefabriek. Aan de rechterkant bevindt zich de Stenen Brug.

het water uit de fabriek het slotwater zou verontreinigen. Het water van de Gooische Vaart is nl. al zo vuil, dat het water van de fabriek het alleen maar beter kan maken....' Graag wil hij een flesje met 'fabriekswater' rond laten gaan. Uit het zaaltje wordt geroepen '...hoe zit dat dan met dat zwavelzuur....?' Pleite: 'één bison van de heer Blaauw stinkt meer dan mijn hele fabriek ooit zal doen!'

Op 31 januari 1930 verleenden B. en W. van 's-Graveland opnieuw vergunning. Onderzoek – door de gemeente 's-Graveland gedaan – had uitgewezen dat er geen stank zou zijn. Ook veel andere bezwaren werden door de gemeente als overdreven bestempeld. De fabriek was ondertussen al klaar: in korte tijd had men een fabriek, portierswoning, kantoor en schuren neergezet.

Op een openbare vergadering op 4 februari 1930 konden er opnieuw bezwaren worden ingediend, nu ook tegen uitbreiding met o.a. een opslag voor chemische stoffen. Daarvoor was een vergunning nodig op grond van de Hinderwet. Opnieuw kwamen er bezwaren, nu van de gemeente Amsterdam, de gemeente Loosdrecht, Blaauw, boeren uit de omgeving en de Nederlands Hervormde Gemeente te Naarden. Het is opmerkelijk, dat de pers unaniem tégen 'de kinine' schreef, behalve *De Gooi- en Eemlander!* De correspondent voor dit blad was namelijk de gemeentesecretaris van 's-Graveland.

De kininefabriek 'Argasani' zelf werd overigens alvast in gebruik gesteld, 'op z'n zondags', d.w.z. 'op halve kracht', hetgeen op grond van de Hinderwet mogelijk was. Op 9 maart 1930 vond de opening van de kininefabriek plaats. Blaauw was ook uitgenodigd voor deze plechtige gebeurtenis, maar hij bedankte begrijpelijkerwijs voor de eer. Toch was hiermee de kous nog niet af.

Het huis Gooilust in de huidige toestand. Coll. Goois Museum.

Op 17 december 1930 hield de Raad van State zitting. Er waren o.a. pleidooien van Amsterdam en van F.E. Blaauw, die zich liet vertegenwoordigen door de heer E.Th. Roozenboom. Deze trad ook op namens negen boeren uit de omgeving. Ook de Gemeente Hilversum en de Gemeente Waterleidingen van Amsterdam lieten zich niet onbetuigd. De heer R.P. van Roijen, directeur van het laatstgenoemde bedrijf, vond het verbazingwekkend dat in ambtelijke rapporten geen aandacht was geschonken aan de wensen van Amsterdam. Hij vroeg zich af of de belangen van de waterwinning van Amsterdam vogelvrij waren. Namens Hilversum voerde opnieuw ir. P. Groote aan, dat 's-Graveland wel de lusten wilde hebben maar niet de lasten. Die werden aan de nabuurgemeente overgedaan.

Burgemeester Harinxma thoe Slooten van 's-Graveland had ter plaatse poolshoogte genomen: *Ik ruik niets als ik langs de fabriek loop. Al wat hier aan chemische bezwaren verteld wordt, is bombast.* Er klinkt protest uit de zaal. De burgemeester: *De koeien drinken vlak bij de lozing en zijn zo gezond als een vis.*

Jhr.mr. A.K.C. de Brauw (namens de kininefabriek) stelde in zijn betoog nog dat een koe duizend liter water moest drinken om enige purgatieve werking te ondervinden; *dus er zou heel veel moeten gebeuren eer de koeien van de heer Blaauw gevaar zullen lopen.* Directeur C.M. Pleyte van de kininefabriek had het flesje met water van de lozing weer meegebracht. *Mijne heren, hier heb ik een flesje afval, het ruikt niet, en het is zó 'gevaarlijk' dat ik het* Voor de verbaasde ogen van de Staatsraden slikte de heer Pleyte als laatste argument een deel van de inhoud van het flesje in. Iemand op de tribune riep: *comediant!*

Vanaf december 1930 volgde een grondig onderzoek en een jaar later, op 9 december 1931 werd de verleende vergunning door de Raad van State bekrachtigd, zij het met enkele strengere voorwaarden dan 's-Graveland van zins was vast te stellen. Deze betroffen o.a. de opslag van vaste afvalstoffen. Deze mochten slechts drie dagen op het fabrieksterrein worden opgeslagen, in afgesloten vaten of in een besloten ruimte, zodat zij niet zouden verstuiven bij droogte of sterke wind. Ook werden regels gesteld aan de te gebruiken brandstof. De stoomketels mochten slechts worden ge-

stookt met steenkool, waarvan het gehalte aan vluchtige stoffen 18% niet zou overschrijden. Dit voorschrift moest de hinder door rook of roet voorkomen.

Belangrijk waren ook de voorwaarden met betrekking tot het afvalwater, waarbij een advies van het Rijksinstituut voor de Zuivering van Afvalwater (RIZA) een rol heeft gespeeld. Gesteld werd o.a., dat de hoeveelheid afvalloog – die bij deze kininefabriek van zeer bescheiden omvang zou zijn – vóór de lozing tot beneden de schadelijkheids-grens moest worden verdund. Het advies van het RIZA was er mede op gebaseerd *dat de veel gewichtiger objecten op groter afstand, t.w. de vijvers van het natuurpark 'Gooilust' en de drinkwaterwinning van Amsterdam in de Loosdrechtsche en Loenerveensche plassen absoluut veilig moesten worden gesteld.* Het advies wees echter ook op de te verwachten gevolgen van de toekomstige aanleg van het kanaal van Hilversum naar de Vecht, namelijk *het trekken van industrieën naar deze streken.* En het wees op de sterke verontreiniging van de 's-Gravelandse Vaart door wasserijen en huishoudelijk afval. Inderdaad bleek Blaauw meer te hebben te duchten van de plaatselijke wasserijen dan van de kininefabriek.

Hoewel de vergunning inhield dat de afvalstoffen in de eerste plaats in de 's-Gravelandse Vaart (op 's-Gravelands grondgebied) dienden te worden geloosd, besloten B en W van Hilversum in januari 1932 aan de kininefabriek vergunning te verlenen tot het lozen van afvalwater in de Gooise Vaart. Mede terwille van de belangen van Gooilust is daarbij overwogen dat Hilversum, als industriegemeente, beter in staat was toezicht te houden op het naleven van de voorwaarden dan de buurgemeente 's-Graveland.

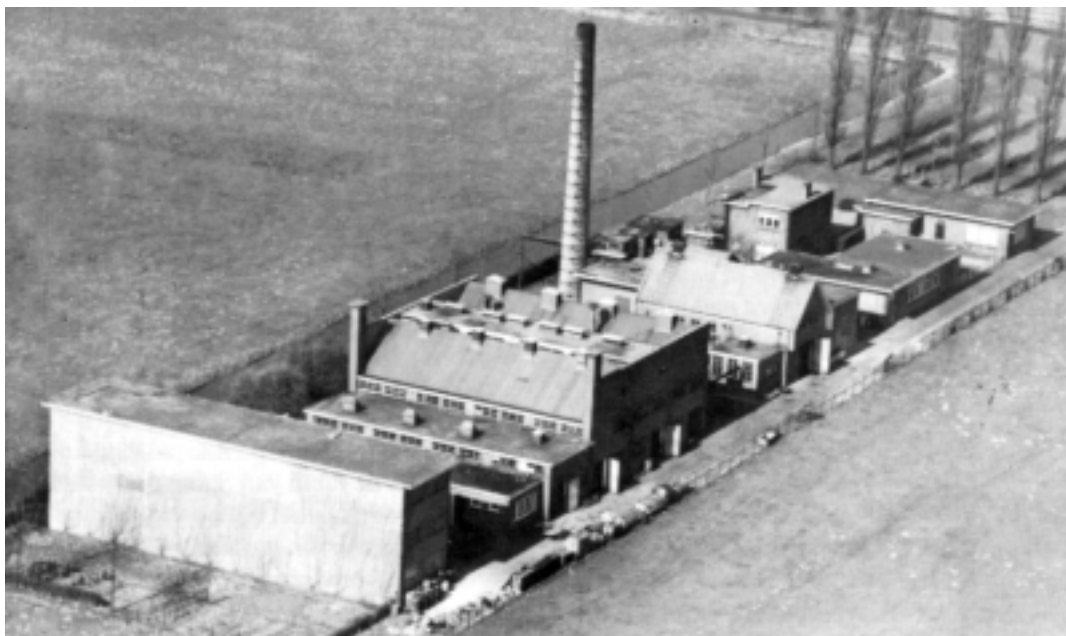
De strijd tegen 'De Kinine' was in de jaren dertig in eerste aanzet een actie van Frans Ernst Blaauw. Men zou kunnen stellen dat hij daarmee een milieuactivist van het eerste uur is geweest. Hij kreeg daarbij – opmerkelijk voor die tijd – veel steun, tot uit het buitenland aan toe. Blaauw verklaarde later hierover: *Als ik terug denk aan de vier jaren, waarin ik in spanning heb moeten leven, mag ik wel mijn grote dank uiten aan de vele organisaties, die mij hebben gesteund en aan de pers, die, met uitzondering van het blad, waarvoor de gemeentese-*

cretaris van 's-Graveland als correspondent optreedt, voor Gooilust heeft gestreden. Misschien dat het verloop van dit geval er tenminste nog toe zal leiden, dat de Hinderwet zodanig gewijzigd wordt, dat hierin met ideeële belangen, die nu moesten worden veronachtzaamd, in het vervolg rekening zal worden gehouden. Wat dat betreft zou Blaauw nu tevreden zijn geweest; in de huidige milieuwetgeving worden ook 'ideeële belangen' erkend en worden natuurgebieden, landgoederen en monumenten door een verantwoord beheer tegen aantasting beschermd.

In 1956 werd de 'Kininefabriek Argasari' gesloten. De behoefte aan kinine was door het toegenomen gebruik van synthetische antimalariamiddelen sterk afgenomen. Wat er van het gebouwencomplex nog over is, maakt nu deel uit van het clubgebouw van de Hilversumse sportvereniging Altius. De weg die van het 's-Gravelandse Zuidereinde naar de sportvelden leidt werd in de volksmond: 'Kininelaantje'. Sinds een aantal jaren is dit de officiële naam van het weggetje.

Geraadpleegde bronnen.

- Artikelen en verslagen in verschillende dagbladen in 1929, 1930, 1931 en 1932. De geraadpleegde bladen zijn *De Gooien Eemlander*, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, *Algemeen Handelsblad*, *Het Volk* en *De Telegraaf*.
- A. Coops, *Het Bos van Blaauw*. Bewoners van Gooilust, vroeger en nu – natuur en cultuur van een 's-Gravelandse Buitenplaats (in voorbereiding).
- Jhr. F.J.E. van Lennep, *Amsterdammers in 's-Graveland*. Genootschap Amstelodanum, 51e jaarboek pag. 164-191. J.H. de Bussy. Amsterdam 1964. De inhoud van dit artikel is tevens opgenomen in een tweetal boeken van de hand van Jhr. F.J.E. van Lennep, *Late regenten* (Haarlem, 1962) en *De tamme kastanje* (Haarlem, 1969).
- U.M. Mehrrens, *'s-Graveland en zijn buitenplaatsen*. Zeist, 1985
- U.M. Mehrrens, *Gooilust te 's-Graveland*. Zeist, 1986

Luchtfoto van de kininefabriek uit 1956, kort voor de Opheffing. Rechtsboven de Gooise Vaart.